

Keele ja kirjanduse valdkond

1. Keele ja kirjanduse valdkonna üldalused

1.1. Keele- ja kirjanduspädevused

Keele- ja kirjanduspädevused on gümnaasiumi lõpuks õpilasel ainevaldkonnas saavutatavad õpitulemused.

Gümnaasiumi lõpetaja on saavutanud järgnevad õpitulemused:

- 1) väljendub selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normidele vastavalt nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses;
- 2) arutleb loetud, vaadatud või kuulatud teksti põhjal teemakohaselt ja põhjendatult;
- 3) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid, koostab eri liiki tekste, kasutades alustekstidena nii teabe- ja ilukirjandustekste kui ka teisi allikaid neid kriitiliselt hinnates;
- 4) hindab kriitiliselt meedia- jm avalikke tekste, tunneb ära tekstide mõjutusvahendid;
- 5) mõistab kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust;
- 6) väärtustab kirjanikku kui loojat ning kirjandust kui tunde- ja kogemusmaailma rikastajat, kujutlus- ja mõttemaailma arendajat;
- 7) teab eesti ja väliskirjanduse olulisemaid autoreid ja kirjandusteoseid, seostab neid ajajärgu ja kultuurikontekstiga;
- 8) tunneb tähtsamaid kirjandusvoole ja -žanre, eristab kirjandusteksti poeetilisi võtteid ja peamisi kujundeid;
- 9) analüüsib ja tõlgendab eri liiki kirjandusteoseid.

1.2. Keele ja kirjanduse õppeained ja maht

Keele ja kirjanduse õppeaineid on kaks: eesti keel ja kirjandus, mis koosnevad kokku 14 põhikursusest (vt tabel 1).

Tabel 1 Keele ja kirjanduse kursused

Kursuse nimetus	10. klass	11. klass	12. klass
Eesti keel			
Praktiline eesti keel I	1	x	x
Praktiline eesti keel II	x	1	x
Praktiline eesti keel III	x	x	1
Meedia ja mõjutamine	x	1	x

Teksti keel ja stiil	x	x	1
Keel ja ühiskond	1	x	x
Eesti keele täiendkursus	1	x	x
Eesti keele üldkursus	x	x	1
Kirjandus			
Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine	1	x	x
Kirjandus antiigist 19. sajandini	1	x	x
Kirjanduse põhiliigid ja –žanrid	x	1	x
20. sajandi kirjandus	x	1	x
Uuem kirjandus	x	x	1
Kirjandus ja ühiskond	x	x	1
Kokku	5	4	5

1.3. Keele ja kirjanduse ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Keel on rahvuskultuuri ja rahvusliku identiteedi kandja. Keele valdamine kõnes ja kirjas on inimese mõtlemisvõime kujunemise, vaimse arengu ning sotsialiseerumise alus ja eeldus. Eesti keele hea valdamine on eduka õppimise eeldus kõigis õppeaineis.

Keele ja kirjanduse õppeainete kaudu kujundatakse keele- ja kirjanduspädevuse ning kommunikatiivsete oskuste arengu kõrval ka gümnasisti identiteedi ja enesetunnetuse kujunemist ning kultuurilist ja sotsiaalset arengut.

1.4. Keele ja kirjanduse ainevaldkonnas üldpädevuste kujundamise võimalusi

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Üldpädevusi kujundatakse erinevate tekstide lugemise, reflekteerimise ja koostamise kaudu ning selleks on nii mitmesuguseid koostöövorme (nt ühised arutelud, esitlused, rühmatööd, projektid) kui ka individuaalse töö võimalusi (nt uurimistöö koostamine). Üldpädevuste saavutatus kajastub tekstiloomes, esitlustes ning arutlustes. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise kujundamisel on kandev roll õpetajal, kes loob soodsa õpikeskkonna ja aluse õpetaja ning õpilaste tulemuslikuks koostööks.

Üldpädevusi kujundatakse ainevaldkonnas järgmistelt:

- 1) kultuuri- ja väärtuspädevus: nii keele- kui ka kirjandusõpetuses rõhutatakse vaimseid väärtusi: emakeele eripära, arenguloo ja kasutusvaldkondade tundmist, suhtumist kirjandusse kui kunstiloomingusse ning kirjanikusse kui loojasse. Keelt ja kirjandust õpetades kujundatakse õpilase kõlbelisi väärtusi, sotsiaalseid

hoiakuid ning tõekspidamisi, suhtumist oma ja teiste rahvaste kirjandusse ning kultuuripärandisse laiemalt;

- 2) sotsiaalne ja kodanikupädevus: keele- ja kirjandustundides kasutatavas paaris- ning rühmatöös kujundatakse koostööoskust, julgustatakse oma arvamust avaldama, kaaslaste ideid tunnustama ja teisi arvestama ning ühiseid seisukohti otsima. Eri laadi ülesannete kaudu kujundatakse oskust eetilisel ja olusid arvestades suhelda nii suuliselt kui ka kirjalikult, nii vahetult kui ka internetikeskkonnas;
- 3) enesemääratluspädevus: tekstide üle arutledes toetatakse õpilase minapildi kujunemist, õpiolukordades luuakse võimalused suhestuda käsitletavate teemadega, loovülesannete kaudu tuuakse esile õpilase isikupära ja andelaad ning avardatakse maailmapilti;
- 4) õpipädevus: keele- ja kirjandustundides arendatakse kuulamis- ja lugemisoskust, eri liiki tekstide mõistmist, fakti ja arvamuse eristamist, eri allikatest teabe hankimist ja selle kriitilist kasutamist, eri liiki tekstide koostamist ning oma arvamuse kujundamist ja sõnastamist;
- 5) suhtluspädevus: keele- ja kirjandustundides kujundatakse suulise ja kirjaliku suhtluse oskusi, suhtluspartneri arvestamist ning sobiva käitumisviisi valikut, oma seisukohtade esitamise ja põhjendamise oskust. Õppimise ja õppetekstide kaudu kujundatakse arutlemise, väitlemise ning nüüdisaegse kirjaliku suhtlemise aluseid;
- 6) matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus: teabetekstide põhjal arendatakse oskust lugeda teabegraafikat või muul viisil visuaalselt esitatud infot, leida arvandmeid, õpitakse leitud infot analüüsima, sõnalise teabega seostama ning tõlgendama. Vanemates tekstides kasutatud mõõtühikute teisendamise kaudu edendatakse arvutusoskust. Õpitakse eristama teaduslikku teavet ilukirjandus- ja aimateabest. Õpitakse kasutama tehnoloogilisi abivahendeid tekste luues, korrigeerides ning esitades;
- 7) ettevõtlikkuspädevus: ettevõtlikkuse ning vastutustunde kujunemist toetatakse nii meedia- ja kirjandustekstidest kui ka õpilaste igapäevaelust lähtuvate eakohaste probleemide arutamise, seisukohavõtu ja lahenduste otsimisega nii keele- ja kirjandustundides kui ka loovtöodes. Ettevõtlikkuspädevuse kujunemist soodustab õpilaste osalemine projektides, mis eeldavad õpilaste omaalgatust ja aktiivsust ning keele- ja kirjandusteadmiste rakendamist ning täiendamist eri allikaist.

- 8) digipädevus: suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat, toimetulekuks kiiresti muutuva ühiskonnas nii õppimises, kodanikuna tegutsedes kui kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumite loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobilikke digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

1.5. Keele ja kirjanduse lõiming teiste ainevaldkondadega

Hea keeleoskus loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks ning toimetulekuks isiklikus ja avalikus elus. Kõik õppeained arendavad keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara mõistmist ja kasutusoskust, teksti mõistmist ja tekstiloomet, pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Seega kujuneb õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus välja mitte üksnes eesti keele, vaid kõigi õppeainete õppetegevuse tulemusel.

Väliskirjanduse autorite ja teostega tutvumine võib äratada huvi võõrkeelte õppimise vastu, õpitavas võõrkeeles kirjutatud teoste lugemine ja arutamine võib teadlikul suunamisel äratada huvi õpitava keele maa, selle kultuuri ja kirjanduse originaalkeeles lugemise vastu.

Ilukirjandusteoste lugemine ja analüüs mõjutab maailmapildi kujunemist, ajaloosündmuste ja arengu mõistmist, ühiskonnaelus ja inimsuhetes orienteerumist ja toetavad sotsiaalainete õpet. Kirjandusõpetuse taotlus suunata õpilasi erinevate ajastute kirjandusteoseis käsitletud probleeme tänapäevaelu ja inimestega seostama soodustab kindlasti õpilaste sotsiaalse pädevuse kujunemist. Erinevate tekstidega töötades ning arutluste ja väitluste kaudu arendatakse arutlusoskust ning info hankimise, tõlgendamise ja kasutamise oskust.

Loodusalased tekstid õppekirjanduses ja ilukirjanduses aitavad kaasa looduse tundmaõppimisele ja väärtustamisele. Loodusluule lugemine ja esitamine, sellega seotud esteetilis-emotsionaalsed elamused, samuti kirjandusteose looduskirjelduse kui kunstilise kujundi analüüs, selle tähenduse mõistmine teose kontekstis ergastab tähelepanu looduse ilule ja väärtustab loodust kui esteetiliste elamuste allikat. Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainetes kinnistatakse kohanimedele ning loodusnähtustele ja -objektide nimetustele õigekirja. Arvsõnade õigekirja õppimine toetab korrektse matemaatilise kirjaoskuse arendamist.

Kunstiainete (kunsti- ja muusikaõpetus) õpetamine toetab eeskätt kirjanduse kui kunstiaine õppimist. Kirjandusteose analüüs soodustab arusaamist kunstilisest kujundist kui kunstiainete üldmõistest ja mis tahes kunstiteosest kui kunstiliste kujundite süsteemist.

Eesti keel on ühtaegu nii õppe korraldamise keel kui ka keskne õppeaine. Hea keeleoskus loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks ning toimetulekuks isiklikus ja avalikus elus. Samaaegu arendavad kõik õppeained keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara mõistmist ja kasutamise oskust, teksti mõistmist ning tekstiloomet, pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Seega kujuneb õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus välja mitte üksnes eesti keele, vaid kõigi õppeainete õppimise tulemusel. Kuigi keeleoskust arendatakse järjekindlalt ja teadlikult keele- ja kirjandustundides, on vaja pidevat koostööd teiste aineteõpetajatega.

Loovtegevuste kaudu kujundatakse tervist väärtustavat eluhoiakut, väitlustes propageeritakse tervislikke eluviise ning dramatiseeringutes ja rollimängudes kogetakse erinevaid olukordi. Sportlaste elulugude kaudu puututakse kokku üldinimlike kõlbeliste väärtuste, sotsiaalsete hoiakute ja tõekspidamistega.

1.6. Läbivate teemade rakendamise võimalusi keeles ja kirjanduses

Erinevate õppetegevuste kaudu suunatakse õpilasi väärtustama elukestvate õpete kui elustiili ning mõtestama karjääri planeerimist kui jätkuvat otsuste tegemise protsessi.

Õppetegevus võimaldab vahetult kokku puutuda töömaailmaga, nt ettevõtte külastusi, õpilastele tutvustatakse ainevaldkonnaga seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Õppetegevus võimaldab õpilasel süvendada teadmisi hariduse ja töömaailma vahelistest seostest. Arendatakse iseseisva õppimise oskust ja vastutusvõimet ning oskust iseseisvalt leida ja analüüsida oma arengu vajadustest tulenevat infot edasiõppimise võimaluste kohta ja koostada karjääriplaan. Erinevad õppetegevused, sh õpilaste iseseisvad tööd, võimaldavad õpilasel seostada huvisid ja võimeid ainealaste teadmiste ja oskustega ning mõista, et hovid ja harrastused hoiavad elu ja karjääri tasakaalus. Rollimängude ja erinevate tekstide käsitlemise, arutelude ning loovtööde kaudu arendatakse õpilaste suhtlus- ja koostööoskusi, suutlikkust oma arvamust kujundada ja väljendada ning probleeme lahendada. Õpe võimaldab õpilasel kujundada eneseanalüüsiks vajalikku sõnavara, et analüüsida oma huve ja võimeid, nii ainealaseid kui ka üldoskusi ja teadmisi, sh oskust koostada õpingutele ja tulevikus tööle kandideerimiseks vajalikke dokumente.

Ainevaldkonna õppeainete kaudu taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, keskkonnateadlikuks, vastutustundlikuks ning tervist ja turvalisust väärtustavaks inimeseks. Eri liiki tekstide käsitlese kaudu hakkavad õpilased märkama ühiskonnas probleeme ja otsima neile lahendusi.

Ilukirjandust ning kultuuriteemalisi tekste lugedes ja analüüsid, nende üle arutledes ning nende põhjal kirjutades kujundatakse õpilaste kõlbelisi omadusi, väärtusnorme ja hoiakuid. Oma keele ja kirjanduse väärtustamise kaudu õpitakse lugu pidama endast ning rahvast, teiste rahvaste tekstide toel kujundatakse arusaam kultuuride erinevustest, ent ka tõdemusnimikonna kultuurilisest ühisosast.

Oskusi kasutada teabekeskonna vahendeid kujundatakse praktilises tegevuses, mis hõlmab eri allikatest (sh internetist) teabe hankimist, selle kriitilist hindamist ning kasutamist nii õppeteemakohaste teadmiste suurendamiseks kui ka tekstiloomes.

Õpiülesannete lahendamiseks kasutatakse infoühiskonna võimalusi, õpilasi suunatakse otsima alternatiivseid lahendusi

1.7. Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine

Õppetegevust eesti keele ainekursustes kavandades arvestatakse, et lõpetaja oleks omandanud eesti keele. Eesti keele oskus tähendab eesti kirjakeele valdamist keele nelja osaoskuse (lugemine, kirjutamine, kõnelemine ja kuulamine) valdkonnas.

Lugemisoskust arendatakse erinevate valdkondade tekstide lugemise, nende sisu analüüsimise ja kriitilise hindamise teel. Õpetuses jälgitakse, et käsitletavate tekstide raskusaste kasvaks vastavalt lugemisoskuse arenemisele, et oleks esindatud niihästi seotud (kirjeldavad, jutustavad) kui ka sidumata tekstid (tabelid, graafikud, loetelud jt). Lugemisoskuse arendamise oluline osa on sõnavara laiendamine, selleks omandatakse kogu aineõppes süstemaatiliselt uusi sõnu (vähem tuntud sõnu, võõrsõnu, piltlikke väljendeid). Lugemispädevuse tähtis komponent on oskus leida niihästi trükitud kui ka elektroonilistest allikatest vajalikke tekste ning neist omakorda vajalikku teavet. Lugemisoskuse arendamise avaram eesmärk on kriitilise teabekasutaja ja esteetilisi väärtusi mõistva isiksuse kujundamine.

Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu. Valdav osa tekstitüüpe, mida õpilased aineõppes loovad, on neile ülesehituselt ja nõuetelt tuttavad juba põhikoolist. Kirjutamisoskuse arendamise ülesanne on saavutada neid tekste luues meisterlikkus. Oluline on oskus kirjutada teksti alustekstide põhjal, samuti oskus siduda

oma tekstiga teistest tekstidest saadud teavet, viidata, tsiteerida ja refereerida. Kirjutamispädevuse vältimatu eeldus ja komponent on hea ja toimiv õigekirjaoskus. Seetõttu kinnistatakse ning arendatakse kirjutamisülesannete kaudu pidevalt õigekirjaoskust.

Kõnelemisoskuse arendamise keskne ülesanne on täiustada võimet valida suhtlusolukorrast ja vestluspartnerist lähtudes sobiv toon ning stiilivahendid. Tähtis on ka oskus suhtlust alustada, arendada ning tõrjuda. Kõnelemisoskust arendatakse erinevate suhtlusülesannete kaudu, paari- ja rühmatööde aruteludes, klassi ees esinedes ning koha pealt vastates. Reaalelulisi suhtlusolukordi harjutatakse rollimängudes. Kõnelemisoskuse tähtis komponent on argumenteerimisoskus, võime oma seisukohti esitada ja kaitsta, kasutades nii ratsionaalseid, emotsionaalseid kui ka eetilisi põhjendusi. Argumenteerimisoskust arendatakse arutelude, diskussioonide ning ümarlaua vormis.

Kuulamisoskuse arendamise eesmärgid on vestluspartneri suhtluseesmärgi mõistmine, veenmise ja manipuleerimise äratundmine ning suulises vormis esitatud teabe ja aimetekstide mõtte mõistmine. Oluline on avalikule esinejale sisukate temast lähtuvate küsimuste esitamise oskus. Kuulamisoskuse arendamiseks võib kasutada aruteludest või loengutest kokkuvõtete tegemist ning poliitiliste kõnade analüüsi.

Õppetegevust kirjanduse ainekursustes kavandades arvestatakse kirjanduse õppe-eesmärkide ja õpitulemustega. Nende põhjal on kirjandustunni õppetegevused seotud ilukirjanduse ja kultuuriteemaliste teabetekstide, sh esseistika lugemise, analüüsi ja tõlgendamisega, ent ka suulise ning kirjaliku eneseväljendusega. Lugeja- ja tekstikeskse kirjandusõpetusega asetub esikohale lugemine ning sellega seotud tegevused, tagaplaanile jääb kirjanduslugu. Kirjandustunnis kasutatakse eri kirjandusteaduslikke meetodeid lähilugemisest võrdlev-ajalooliseni. Õpe peab aitama loetusse süveneda, seda analüüsida, sünteesida, võrrelda, hinnata ja praktilises tegevuses kasutada.

Kirjandusega tegelemise meetodid:

- 1) analüüsida kirjandusteost ajastu kultuuritervikus, seoses ajaloo, kunsti ja filosoofiaga;
- 2) vaadelda kirjandusteost kui kirjaniku elu peegeldust ja edasiarendust;
- 3) uurida teksti struktuuriosade suhteid ja tähendust nii lugedes kui ka ise kirjutades;
- 4) analüüsida teksti jutustuse seisukohalt: luua aega ja tegevuskohta, joonistada üles

- 5) tekstiruume, uurida süžee ja faabula seoseid, narratiivsust jm;
- 6) mõtestada lahti väite võtmesõnu; sõnastada oma arvamust või küsimusi,
- 7) argumenteerida; leida olulist ja seostada seda varem loetuga, struktureerida teavet ning
- 8) edastada seda graafiliselt;
- 9) võrrelda ja vastandada teavet, tuua esile ühiseid ning eriomaseid jooni;
- 10) leida tekstidevahelisi seoseid narratiivis, kompositsioonis, tegelastes, episoodides, motiivides, üksiksõnades ja fraasides;
- 11) leida arhitektuaalseid seoseid süžeedes, tegelastüüpides, motiivides ning väljendites;
- 12) teisendada teksti teise žanrisse;
- 13) analüüsida eri stiile ja allkeeli ning nende segunemist kirjandustekstis;
- 14) võrrelda ilukirjanduse väljendusvahendeid filmi- ja teatrikunsti võtetega;
- 15) tegelda kunstiteose poetikaga, uurida oma lugemisoskust, -eelistusi ja lugejaajalugu, erinevaid lugejarühmi ning lugemismudeleid.

Kirjandusõpetuse eesmärke aitavad saavutada kirjandusteoste motiividel loodud või kirjanduslugu tutvustavate mängu- ja tõsielufilmide vaatamine, helisalvestiste kuulamine, samuti teatris ja muuseumis käimine ning nende tegevustega seotud ülesanded.

Ilukirjandustekstide kõrval loetakse kirjandustunnis ka kirjandusõpet toetavaid metatekste. See süvendab oskust kasutada erinevaid teabevahendeid ja kujundab kriitilist suhtumist internetiallikaisse

Esseistikat või kirjanduskriitikat lugedes, seda kirjandusteose analüüsil kasutades kasvab oskus korrektselt tsiteerida ja refereerida, kujuneb arusaam autoriõigusest ning plagiaadist. Eakohaselt valitud kirjanduskriitika lugemine toetab tööd tervikteostega, pakkudes isikust, ajastust, kultuurist vm lähtuvaid eri tõlgendusvõimalusi, õpetades ühtlasi tekstisse kriitiliselt suhtuma. Õpetlik on otsida teavet teose probleemide, ideede, tegevusaja ja -kohtade jms kohta; leida teksti põhiidee ning seostada seda oma elu- ja lugemiskogemusega; esile tõsta ja ümber sõnastada olulisi mõtteid; teha loetust kokkuvõtte või esitada teavet teises vormis; sõnastada poolt- ja vastuargumente; esitada teksti kohta küsimusi või neile vastata; analüüsida teksti põhjal koostatud väiteid

Tekstipoeetilise käsitluse korral on soovitatav tekstide ühiseid ja eriomaseid jooni sedastav võrdlusmeetod. Kirjandustunnis käsitletut aitab kinnistada õpitu suuline ja kirjalik rakendamine. Selleks võib kirjutada analüüse, arutlusi ja loovtöid ning kasutada suulise

eneseväljenduse võtteid (rühmatöö esitlused, ettekanded, kõned, väitlused). Nii teoste tõlgendamisel kui ka esinemisoskuse ja -julguse arendamisel on omal kohal rollimängud ning dramatiseeringud.

1.8. Hindamise alused

Hindamisel lähtutakse gümnaasiumi riikliku õppekava üldosa sättest ja KJPG hindamisjuhendist. Keeles ja kirjanduses on hindamise valdkonnad erinevad (vaata ka tabel 2)

Tabel 2 Keele ja kirjanduse ainete hindamise valdkonnad

Aine	
Eesti keeles hinnatakse:	Kirjanduses hinnatakse:
korrektset suulist ja kirjalikku keelekasutust	loetud teksti mõistmist, tõlgendamist ja analüüsi
eri liiki suuliste ja kirjalike tekstide mõistmist ning kriitilist analüüsi	eri liiki tekstide loomise ja esitamise oskust
argumenteerimisoskust	argumenteerimisoskust
tekstiloomeoskust	eesti ja maailmakirjanduse peamiste arengusuundade tundmist
teabeallikate kasutamise oskust	ilukirjandusliku keelekasutuse eripära mõistmist ja valdamist.

Praktilise eesti keele tundides tehtud tööde tulemusi, mis näitavad kirjanduskursuste või teiste eesti keele kursuste õpitulemuste saavutatust, võib hinnata ja arvestada vastavate kursuste osalise sooritusega. Samuti võib kirjanduskursustes ning teistes eesti keele kursustes tehtud tööde praktilise eesti keele kursuse õpieesmärkidele suunatud tegevusi hinnata ja arvestada praktilise eesti keele kursuse osalise sooritusega.

1.8.1. Keele ja kirjanduse hindamisjuhend

Keele ja kirjanduse hindamisel lähtutakse ainevaldkonnale omastest erisustest, mis on kirjeldatud käesolevas punktis.

Kõik kirjalikud tööd on puhtalt ja korrektselt vormistatud (pealkiri, nimi, klass, kuupäev, äärejoone arvestamine). Käekirja tõttu ebaselged kohad ja valed tähekujud loetakse veaks (aluseks nõuded riigieksamile). Kui mis tahes oluline töö on kursuse jooksul ilma mõjuva põhjuseta sooritamata, võib õpetaja kursusehinnet langetada. Kirjalike tööde hindamisel lähtutakse riiklikust hindamisjuhendist, kui ei ole välja toodud teisiti.

Etteütluse teksti ortogrammide hulga määrab aineõpetaja vastavalt klassi tasemele. Hinde panekul lähtub aineõpetaja eelkõige kontrollitava teema ortogrammidest (vaata tabel 3 ja 4).

Tabel 3 Etteütluste sõnade arv klasside lõikes

Klass	10. klass	11. klass	12. klass
Sõnade arv etteütlustes	100-160	110-180	120-220

Tabel 4 Etteütluste vigade arv ja hinne

Hinne	5	4	3	2	1
Vigade arv gümnaasiumi etteütlustes	0-2	3-6	7-9	10-15	16 ja enam

Kirjandite ja suuremahuliste kirjalike tööde hindamisel lähtub aineõpetaja riigieksamitöö parandamise juhendist.

Kontrolltööd, tunnikontrollid, teose sisukontrollid jm punktisüsteemis hinnatavad tööd hinnatakse vastavalt KJPG üldisele hindamisjuhendile. Töö koostab aineõpetaja vastavalt klassi tasemele lähtuvalt kontrollitavast teemast. Protsendisüsteemi arvestatakse ka pikema loova töö hindamisel.

Kõnede ja esitluste hindamine toimub vastavalt tabelis 5 toodule.

Tabel 5 Kõnede ja esitluste hindamine eesti keele tundides

Hindamise alused	Suurepärane	Hea	Vajab arendamist
Häälekasutus: tempo (kiire/aeglane); tugevus (kõva/vaikne); artikulatsioon	Rääkijat on meeldiv kuulata, kasutab pause ja rõhke kõne rütmistamiseks. Hääl kõlab loomulikult, väljendus on selge.	Kõne on selge, esitus pisut monotoonne.	Kõne monotoonne, hääl liiga vaikne, tempo liiga kiire või liiga aeglane; pikad mõtlemispausid, kasutab verbaalseid täiendeid.
Ülesehitus, argumentatsioon	Kõne/esitluse ülesehitus on korras, st tekst on liigendatud tervik, ülesehitus on loogiline ja sidus.	Ülesehitus on jälgitav, mõtted on esitatud selgelt.	Kõne ülesehitus on ebaloogiline. Mõtted on kohati seosetud. Sõnumit on raske mõista.
Mulje: entusiasm, siirus, originaalsus	Kõnelejal on hea kontakt publikuga, esineja usub oma sõnumisse, paneb end kuulama. Esitus on loov ja teemakäsitus isikupärane.	Kõneleja usub oma sõnumisse, on esinemiseks hästi ette valmistunud, püüab luua sidet publikuga.	Kõneleja on ette valmistunud, kuid ei esine enesekindlalt. Peab pigem monoloogi kui dialoogi. Silmside publikuga on kasin.
Näitliku lisamaterjali kasutamine (lisapunktid)	Kasutab esinemise ilmestamiseks erinevaid vahendeid (tabelid, graafikuid). Näitmaterjalide kvaliteet on hea.	Kasutab näitlikku lisamaterjali	Kasutatud lisamaterjal ei toeta sõnumit, kvaliteet kõikuv.

Kursusehinde võib aineõpetaja välja panna jooksvate hinnete alusel. Kui õpetaja on eelnevalt õpilasi teavitanud, võib mõnd hinnet, nt kontrolltööd, proovieksamit vmt pidada teistest kaalukamaks. Jooksvatest hinnete alusel võib välja panna ka ühe olulise õpiülesande hinde, mis on võrdväärne teiste sama kursuse oluliste õpiülesannete hinnetega. *Kursuse lõpus võib õpetaja korraldada kursuse lõputöö, mille teemadest on õpilasi enne teavitatud ja mille positiivsele hindele sooritamine on kohustuslik.*

Kursusehinde saamiseks peaksid olema vastatud kõik olulised õpiülesanded; **kui üks olulistest õpiülesannetest jääb mis tahes põhjusel sooritamata, on kursuse hinne olenemata teistest sooritustest vaid rahuldav.** Õpilane peab õpetajat puudumise korral teavitama enne tööd, et leida vastamiseks sobivaim võimalus. (Erandlike juhtumitega arvestatakse.) Aineõpetaja annab sellest õpilastele teada kursuse sissejuhatuses.

Tegemata või õigel ajal esitamata jooksvad tööd tähistatakse „T“ -ga. „T“ on fikseering, selle järelevastamist õpetaja ei eelda ega paku.

Kooliastmehinde paneb välja aineõpetaja kõikide kursuste koondhindena tingimusel, et ühelgi õppeaastatest ei ole ei eesti keele ega kirjanduse kursustest jäänud hindamata (MH), hinnatud hindega 1 või 2 rohkem kui 50 %.

Kursusehindeid „1“ ja „2“ on kokkuleppel aineõpetajaga võimalus järele vastata.

1.9. Füüsiline õpikeskkond

Õppetöö toimub valdavalt klassis, kus saab mööblit sobivalt ümber paigutada rühmatöök ja ümarlauavestlusteks ning vajaduse korral arvutiklassis, kooli raamatukogus ja väljaspool kooli. Õpilased kasutavad kooliraamatukogu õppekirjandust, klassiruumis on kasutada õigekeelsussõnaraamatud ja võõrsõnastikud, tekstikogumikud, kirjandusteosed ning audiovisuaalvahendid, õppes kasutatakse tänapäevaseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogial põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid, sh netisõnaraamatuid.

2. Keele ja kirjanduse valdkonna ainekavad

2.1. Eesti keele ainekava

2.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi lõpuks taotletavad õppe- ja kasvatuse eesmärgid eesti keeles:

- 1) õpilane valdab eesti kirjakeelt ning kasutab seda korrektselt kõnes ja kirjas;
- 2) õpilane on keeleteadlik, tajub keelt oma identiteedi osana, analüüsib ning hindab kriitiliselt keele muutumise tendentse ja nüüdisolukorda;
- 3) õpilane tunneb tüüpilisi suhtlusolukordi, oskab valida suhtluskanalit ning suhtleb eesmärgipäraselt, kasutades konteksti sobivat suulist ja kirjalikku keelt;
- 4) õpilane tunneb tekstiliikide erinevusi ning oskab eri liiki tekste lugeda, analüüsida ja koostada;
- 5) õpilane rakendab oma suhtlus- ja tekstitööoskusi nii tekstide vastuvõtja kui ka loojana;
- 6) õpilane arendab loovat ja kriitilist mõtlemist;
- 7) õpilane valib, hindab kriitiliselt ja kasutab sihipäraselt teabeallikaid.

2.1.2. Õppeaine kirjeldus

Eesti keele kui õppeaine sisu jaguneb kaheks valdkonnaks: keeleteadmisteks ning praktiliseks keeleoskuseks. Eesti keele kursustega püütakse tekitada õpilastes huvi filoloogia vastu laiemalt ning anda neile baasteadmistega võrdses mahus praktilisi oskusi.

Õppeaines käsitletakse põhjalikult keele ülesandeid ühiskonnas: kuidas keel toimib märgisüsteemina, milline on eesti keel teiste maailma keeltega võrreldes oma ehituse ja iseärasuste poolest, mis on eesti murded ning kuidas on eesti kirjakeel ajalooliselt nende põhjal kujunenud. Tähtsal kohal on keele varieerumise käsitlemine – eristatakse kirjakeelt ja kõnekeelt, eri allkeeli ja slängi ning nende kasutusvaldkondi. Käsitletakse ka eesti keele arendamise küsimusi ning Eesti keelepoliitikat. Keele ja ühiskonna suhete mõistmine aitab aru saada keelest kui infovahetussüsteemist ning kesksest identiteedi väljendajast. Süstemaatiline ülevaade antakse meediast ja mõjutamisest. Käsitletakse reaalsuse konstrueerimist meedia vahendusel ning kuidas ja mis keelevahenditega luuakse samast nähtusest erinevaid käsitusi. Sellega seoses selgitatakse ajakirjanduseetikat. Käsitletakse reklaami ning selle mõjutamisvõtteid, elektroonilist meediat ja selles tekkinud uusi

suhtlusvõimalusi ning nendega seotud ohte ja manipuleerimisvõimalusi. Meediaõpetusega kujundatakse kriitilist meediatarbijat.

Süvendatult vaadeldakse teksti keele ja stiili küsimusi. Käsitletakse erinevate tekstiliikide keelelisi ja stilistilisi erinevusi, vaadeldakse sõnavara stililisi kihistusi ja tähendusnüansse ning kirjutamise komponente ja nõudeid eri tekstiliikide keelele.

Süsteemaatiline ülevaade antakse põhilistest stiilivigadest.

Praktiline eesti keele oskus tähendab keele valdamist lugedes, kirjutades, kõneldes ja kuulates.

Lugemisoskuse arendamise avaram eesmärk on kujundada kriitilist teabekasutajat. Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu, õpetades viitama, tsiteerima, refereerima ning kirjutama alustekstide põhjal. Kirjutamispädevuse eeldus on hea õigekirjaoskus.

Kõnelemisoskus tähendab nii oskust esineda kui ka valida suhtlusolukorrast ning vestluspartnerist lähtuvalt sobiv toon ja stiil. Kuulamisoskuse arendamise eesmärk on mõista vestluspartnerit ja esinejat, tunda suulistes meediakanalites ära faktiinfo ja arvamus ning mõjutamine ja manipuleerimine; olla valmis esitama täpsustavaid küsimusi ning vastuväiteid.

2.1.3. Gümnaasiumi lõpetaja eesti keele õpitulemused:

- 1) väljendab ennast nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses selgelt, eesmärgipäraselt ja sobivalt ning üldkirjakeele normide järgi;
- 2) valib suhtluskanaleid ning väljendusvahendeid sobivalt, lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilistest kaalutlustest;
- 3) oskab oma tekstide loomiseks leida, kriitiliselt hinnata ja kasutada eri laadi teabe allikaid;
- 4) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid ja iseärasusi, oskab luua ning analüüsida eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste;
- 5) kõneleb ja kirjutab asjakohastele tekstidele reageerides ning nendele toetudes;
- 6) analüüsib ja hindab kriitiliselt meedia- jm avalikke tekste ning tunneb tekstide mõjutusvahendid;
- 7) oskab oma keelekasutuse parandamiseks kasutada keeleinfo allikaid.

2.1.4. Eesti keele kursuste õpitulemused ja sisu

Keel ja ühiskond

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) mõistab keele rolli, funktsioone ja tähendust ühiskonnas;
- 2) teab eesti keele erijooni teiste keeltega võrreldes;
- 3) mõistab allkeelte (oskuskeel, ilukirjanduskeel) ja keele varieerumise olemust;
- 4) tunneb suulise ja kirjaliku keele norme ning etiketti;
- 5) oskab eakohasel tasemel analüüsida ajastuomaseid keelenähtusi (arvutisuhtluse keel, släng...).

Õppesisu

1. Keele ülesanded: infovahetus, suhteloome, identiteedi väljendamine, maailmapildi kujundamine.
2. Keel kui märgisüsteem. Teised märgisüsteemid. Graafilised üldistused (joonised, tabelid, skeemid). Pildikeel. Märgisüsteemide ühendamine tekstis. Kunst ja keel.
3. Eesti keel ja teised keeled. Eri tüüpi keeled. Eesti keele eripära teiste keelte kõrval.
4. Häälikusüsteem,
 - 1) astmevaheldus;
 - 2) muutevormistik;
5. lausetüübid ja sõnajärg;
6. täis- ja osaalus, täis- ja osasihitis, täis- ja osaõeldistäide lauseehituses;
7. eesti sõnamoodustuse erijooni.
8. Eesti keel võrdluses soome keele ja teiste soome-ugri keeltega; Euroopa ja maailma keeled (valikuliselt). Keelekontaktid. Saksa, vene, inglise ja soome keele mõju eesti keelele. Keelevarieerumine ja muutumine.
9. Tänapäevase kirjakeele kujunemine. Kirjakeel ja kõnekeel. Murdekeel ja kodumurre. Kirjakeele norm. Keeleline etikett. Keelekasutuse valdkonnad ja sotsiaalrühmade erikeeled. Släng. Aktsent.
10. Eesti mitmekultuurilise ja mitmekeelse maana. Keeleline tolerantsus. Eesti keelepoliitika.
11. Eesti keele kasutusvaldkonnad ja arendus: keeletehnoloogia, terminoloogia ja oskuskeel, ilukirjandus, tõlkekultuur.
12. Eesti keele staatus ja tulevik

Praktiline eesti keel I

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning kaitseb oma seisukohti suuliselt ja kirjaliku arutleva teksti vormis;
- 2) koostab levinumaid tarbetekste;
- 3) oskab ühe alusteksti põhjal koostada referaati ja kokkuvõtet, vältides plagiaati;
- 4) tunneb põhilisi elektroonilise infootsingu võimalusi ning kasutab neis leiduvat infot oma tekstides;
- 5) oskab kasutada elektroonilisi ja paberkandjal sõnaraamatuid;
- 6) on kinnistanud ja parandanud oma õigekirja- ja kirjakeeleoskust.

Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad: kirjanduskursustega haakuvad teemad, õppekava läbivad teemad, kursusega „Keel ja ühiskond“ seostuvad teemad

Kõnelemine: suuline esinemine ja suhtlus eri tüüpi olukordades, argumenteerimine, veenmine; emotsionaalsus, toon.

Kirjutamine: tarbetekstid: elulugu, avaldus, seletuskiri, taotlus, kaebus, kiri ja e-kiri, plangid ning vormid; arvamustekstid, arvamustekstide ülesehituse põhimõtted, arvamustekstide koostamine ühiskonna- ja õpilaselu teemadel, referaadi ja kokkuvõtte kirjutamine, õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine vajaduse põhjal.

Lugemine: seotud ja sidumata tekstide (nimestike, graafikute, tabelite jm) mõistmine, tekstide otsing veebist ja raamatukogust; info otsing elektroonilisest ja paberil tekstist, süstemaatiline sõnavaraarendus (nt harvem sõnavara, mõistesuhted, sõnamoodustus, käsitletavate teemadega seotud erisõnavara; sõnavara omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Kuulamine: erinevate keelevariantide sotsiaalse tähenduse mõistmine, teksti suhtlustähenduse ja eesmärgi mõistmine eri toimingutes, suhtluspartneri mõistmine dialoogis.

Praktiline eesti keel II

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) annab paindlikult ja olukorra järgi edasi oma tundeid, mõtteid ja hinnanguid niihästi isiklikus, avalikus kui ka ametlikus suhtluses, nii suuliselt, kirjalikult kui ka elektrooniliselt;

- 2) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning suudab kaitsta oma seisukohti eakohastes aruteludes koolis;
- 3) suudab kaasa mõelda avalikule esinemisele ning esitada ettekandjale küsimusi;
- 4) suudab eri liiki meediatekste kriitiliselt hinnata ning eri allikatest pärineva info ja arutluskäikude põhjal tasakaalustatud kokkuvõtet teha;
- 5) suudab kirjutada arvamyslugu, retsensiooni ja pressiteadet ning koostada koosoleku memo ja tegevuskava;
- 6) suudab mitme aineallika põhjal kirjutada referatiivset teksti, vältides plagiaati;
- 7) on arendanud oma elektroonilise infootsingu oskust ning suudab kasutada paindlikke infootsingu strateegiaid;
- 8) on kinnistanud ja parandanud oma õigekirja- ja kirjakeeleoskust.

Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad: kursusega „Meedia ja mõjutamine” seostuvad teemad, kirjanduskursustega haakuvad teemad, õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine: suuline suhtlus olukorrast ja vestluspartnerist lähtuvalt, sama sõnumi edastamine erinevate keelevahenditega, keelelise väljenduse paindlikkus, otsesem ja kaudsem väljendumine; ratsionaalsete, emotsionaalsete ja eetiliste argumentide kasutamine ning veenmine ja mõjutamine.

Kirjutamine: tarbekirjade koostamine: juhend, koosoleku memo, tegevuskava; mitme allika põhjal kokkuvõtte ja referaadi kirjutamine; ajakirjanduslike tekstide koostamine: arvamyslugu, retsensioon, pressiteade; veebitekstide koostamine: blogi, *podcast*; vajaduse korral õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

Lugemine: eri modaalsusega tekstide (kirjaliku, audiovisuaalse, hüpertekstilise) tähenduse mõistmine, teksti eesmärgi ja vaatenurga mõistmine, meediatekstide kriitiline analüüsimine; teksti sisuliste ja keeleliste tunnuste põhjal paindlike elektrooniliste otsingustrateegiatega kasutamine; süstemaatiline sõnavaraarendus (üldkasutatavate võõrsõnade, ilukirjanduskeele sõnavara, käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Kuulamine: ratsionaalsete, eetiliste ja emotsionaalsete argumentide eristamine suulises tekstis, kallutatuse ja manipuleerimise äratundmine.

Meedia ja mõjutamine

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) tunneb meediakanaleid, trükimeedia, raadio, televisiooni ja elektroonilise meedia erijooni ning olulisi tekstiliike;
- 2) teab tekstide üldtunnuseid ning eri tekstide vastuvõtu iseärasusi;
- 3) on teadlik meediateksti vastuvõtu eripärast ja selle põhjustest;
- 4) on omandanud tekstianalüüsi põhivõtted; analüüsib verbaalset teksti visuaalses ja audiovisuaalses kontekstis;
- 5) tajub teksti autori eesmärgi ning motive; leiab viiteid ja vihjeid teistele tekstidele, tõlgendab teksti seostuvate tekstide kontekstis;
- 6) eristab fakti arvamusest ning usaldusväärset infot küsitavast;
- 7) tunneb meediatekstis ära argumendid ja põhilised mõjutamisvõtted;
- 8) analüüsib kriitiliselt reklaami ning arutleb reklaami ja mainekujunduse teemadel;
- 9) oskab väljendada oma seisukohta loetu ja kuuldu kohta ning valida selleks sobivaid keelevahendeid.

Õppesisu

Teksti üldtunnused: sobivus suhtlusolukorda, üldine sidusus ja sisuosade seostamine; keeleline loovus ja õigekeelsus.

Tekstide tõlgendamine, retseptiooni erinevuse põhjused: teadmised, isiklik kogemus, kultuuritaust. Teksti adressaat ja vastuvõetavus.

Tekstide liigitamine ja analüüs.

Olulisemad meediatekstide žanrid (uudis, reportaaž, intervjuu, arvamus).

Meediatekstide seostamine: viited ja vihjed, vahendamise ulatus ja eesmärgid. Keel info ja suhteloome teenistuses.

Meediakanalid. Tähtsamad meediakanalid Eestis, eriala- ja üldhuviajakirjad, raadio- ja telekanalid, internet, paber- ja *on-line*-väljaanded, kvaliteetajakirjanduse ja meelelahutusajakirjanduse erinevused.

Kirjutatud teksti, kuuldeteksti ja audiovisuaalse teksti esitusviisid ning vahendid.

Eri tüüpi meediatekstide vastuvõtu spetsiifika; verbaalse teksti taju heli ja pildi kontekstis.

Meediatekstide usaldusväärsus. Suhtlus internetiportaalides. Meedia ja mõjutamine. Verbaalne ja visuaalne mõjutamine.

Manipuleerimine, meediaeetika ja meediakriitika. Oma seisukoha eetiline ja asjakohane sõnastamine. Autoripositsioon, info allikad ja nende usaldusvärsus.

Kriitiline ja teadlik lugemine. Fakti ja arvamuse eristamine. Meedia retoorika ja argumendid. Sotsiaalsete tunnuste ja müütide konstrueerimine meediatekstis.

Reklaam (kommertsreklaam, poliitiline reklaam, sotsiaalreklaam). Reklaami sihtrühmad ja kanalid. Reklaam mainekujundusvahendina. Erandlik keelekasutus ja tähelepanu äratamise võtted. Reklaami mõjus. Kriitilise reklaamitarbija kujundamine.

Praktiline eesti keel III

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) suudab edasi anda tähendusvarjundeid, tajub keelendite konnotatiivseid tähendusi ning mõistab vihjelist keelekasutust;
- 2) oskab veenvalt ja selgelt argumenteerida ning kaitsta oma seisukohti keerukaid küsimusi käsitlevas ametlikus arutelus;
- 3) suudab konspekteerida näitvahenditega toestamata suulist esitust;
- 4) oskab edastada eri modaalsuse ja struktuuriga ning eri allikatest saadud infot ja artluskäike sidusas tekstis ning lõimida sellesse oma hinnanguid ja seisukohti;
- 5) oskab koostada keerulisi tarbetekste;
- 6) tunneb teadusliku stiili põhitunnuseid ning suudab koostada eakohast teaduslikku teksti, vältides plagiaati;
- 7) kasutab keerukaid elektroonilise teabeotsingu strateegiaid ning suudab hinnata teabe usaldusvärsust;
- 8) valdab eesti kirjakeelt.

Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad: kursusega „Teksti keel ja stiil” seostuvad teemad, kirjanduskursustega haakuvad teemad, õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine: keeleline väljendusrikkus mõtete, tunnete ja hinnangute väljendamisel, stiilivahendite kasutamine erineva mõju saavutamiseks suulises esinemises ja väitluses.

Kirjutamine: arutleva artikli kirjutamine eri tüüpi (tekstiliste, pildiliste, audiovisuaalsete; lineaarsete, mittelineaarsete, hüpertekstiliste) alustekstide põhjal; tarbetekstide (projekti ja

kandidaadi põhjenduse, tegevusaruande) koostamine; teadusteksti koostamine ja vormistamine; vajaduse korral õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

Lugemine: keeruka struktuuriga ja eri modaalsusega tekstide mõistmine, keeruka kujundliku väljenduse mõistmine, süstemaatiline sõnavaraarendus (akadeemilisele ja haritud stiilile omaste võõrsõnade, lendväljendite, ilukirjanduskeele kõrgstiilse sõnavara ning käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine); teabeotsingu oskuste tõhustamine.

Kuulamine: keeruka struktuuriga suulise teksti konspekterimine, väitluse juhtimine ning seal esile tõusnud argumentidest kokkuvõtte tegemine.

Teksti keel ja stiil

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) valib sobiva suhtluskanali ning väljendub korrektselt nii suulises kui ka kirjalikus vormis;
- 2) valib väljendusvahendeid suhtlusolukorra ja kõneaine põhjal;
- 3) analüüsib tekstide sisu, eesmärgi, kasutuskonteksti, ülesehitust, sõnavara ning stiili;
- 4) koostab eri liiki tekste (arutlus, arvustus ja muud probleemkirjutised; tarbetekstid; uurimistöö);
- 5) seob tekste luues omavahel alustekste, refereerib, tsiteerib, parafraseerib ning kasutab viitamissüsteeme;
- 6) tunneb mõjutamise viise ja keelevahendeid, argumenteerib, nõustub esitatud väidetega või lükkab neid ümber nii suulises kui ka kirjalikus tekstis.

Õppesisu

Keel suhtlus- ja tunnetusvahendina. Suulise ja kirjaliku suhtluse ning teksti erinevused.

Stiil ja stilistika. Keele kasutusvaldkonnad ja stiil. Asjalikkus ja isikupära. Viisakus ja sõbralik toon. Võimukus, vulgaarsus ja suhtlusvead. Ametlik stiil, publitsistlik stiil ning teadusstiil. Stiilivärving, stiiliviga; keele kasutusvaldkondade tüüpilised stiilivead. Ilukirjandusstiil ja poeetika. Eesti sõnavara; tähendus ja stiilijooned. Oma sõnavara rikastamise võimalused.

Keele kujundlikkus ja loov keelekasutus. Tekstide võrdlev analüüs (eesmärgid, kasutuskontekst, grammatilised erijooned, sõnavara, stiil). Võrgusuhtluse keelevalikud.

Teadlik kirjutamine. Kirjutamise eesmärk, adressaat, pealkiri, probleem, põhiidee. Teksti aineistik, materjali kogumine ja süstematiseerimine. Teema, selle varasemad käsitlused.

Teksti ülesehitus ja sidusus. Lõigu ülesanne (allteema, väide, selgitus, tõestus, järeldus, üldistus). Arutlev kirjutamine. Oma teksti toimetamine. Teadustekst.

Uurimiseesmärgi ja hüpoteesi sõnastamine. Materjali kirjeldamine ja usaldusväärus.

Uurimuse struktuur. Allikate refereerimise ja tsiteerimise eesmärgid. Lause- ja lõiguviited, viitekirje. Võrdlemine, analüüsimine, üldistamine, järeldamine.

Vormistamine. Arvustamine. Loomevargus ehk plagiaat.

Eesti keel võrdluses soome keele ja teiste soome-ugri keeltega; Euroopa ja maailma keeled (valikuliselt). Keelekontaktid. Saksa, vene, inglise ja soome keele mõju eesti keelele. Keelevarieerumine ja muutumine.

Tänapäevase kirjakeele kujunemine. Kirjakeel ja kõnekeel. Murdekeel ja kodumurre. Kirjakeele norm. Keeleline etikett. Keelekasutuse valdkonnad ja sotsiaalrühmade erikeeled. Släng. Aktsent.

Eesti mitmekultuurilise ja mitmekeelse maana. Keeleline tolerantsus. Eesti keelepoliitika.

Eesti keele kasutusvaldkonnad ja arendus: keeletehnoloogia, terminoloogia ja oskuskeel, ilukirjandus, tõlkekultuur.

Eesti keele täiendkursus

Kursuse eesmärgiks on kinnistada põhikoolis õpitut ja vähendada põhikoolis omandatud teadmiste lünki. Selleks kursuseks jaotatakse õpilased taseme järgi gruppidesse.

Õpilastel, kellel oli Praktilise eesti keel I kursuse hinne mitterahuldav ja saavad täiendkursuse hinne rahuldava, loetakse Praktilise eesti keele I kursuse hinne positiivseks.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

1. On omandanud õigekirja põhireegleid; oskab õpitud reegleid rakendada kirjalikes tekstides.
1. Valdab sagedamini esinevate võõrsõnade õigekirja, kasutab ÕS abi.
2. Rakendab teadlikult kirjavahemärkide kasutamise reegleid nii enda kui etteantud tekstides;
3. Oskab otsustada kokku-lahkukirjutamise ja suure ning väikese algustähe kasutamise üle.

Õppesisu

Konsonantühendi põhireegel ja 4 erandit, praktilised ülesanded.

Helitu hääliku õigekiri ja 4 erandit, praktilised ülesanded.

h, i, j üldtuntud sõnades, praktilised ülesanded.

Võõrsõnade tunnused. Üldtuntud võõrsõnade, võõrnimede ja tsitaatsõnade õigekiri, praktilised ülesanded.

Kirjavahemärgid lihtlauses (eriline tähelepanu sidesõnadele *kui, nagu, justkui, otsekui, kuni*).

Kirjavahemärgid liitlauses, segaliitlauses. Lisand, lauselühend.

Eesti keele üldkursus

Vastavalt klassi ja individuaalselt iga õpilase tasemele valib õpetaja klassis käsitletavad õigekirja- ja tekstiloometeemad, et maksimaalselt arendada iga õpilast ja anda võimalused eksamil parimate tulemuste saavutamiseks.

Õppe- ja kasvatusesmärgid:

- 1) tuletada meelde gümnaasiumi jooksul õpitud õigekirja-, sõnastus- ja teksti ülesehituse teemad,
- 2) valmistada abituriendid lõpueksamiks.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) tunneb õigekirja põhireegleid ja erandeid; oskab kirjalikes tekstides õpitud reegleid rakendada;
- 2) tunneb riigieksami ülesehitust ja vormi;
- 3) on omandanud funktsionaalse lugemisoskuse;
- 4) lähtub tekstiloomes korrektse stiili ja kirjakeele heast tavast;
- 5) kasutab sihipäraselt teabeallikaid.

Õppesisu

Lugemis- ja kirjutamisülesanded. Stiili- ja õigekirjaharjutused. Töö teavikutega.

2.2 Kirjanduse ainekava

2.2.1. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad õppe- ja kasvatusesmärgid kirjanduses:

- 1) õpilane loeb ja väärtustab nii eesti kui ka maailmakirjanduse olulisemaid autoreid ja kirjandusteoseid, suhestab loetut teose ajastu ning tänapäevaga;

- 2) õpilane väärtustab kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust ning kirjanikku kui loojat;
- 3) õpilane väärtustab kirjandust kui tunde- ja kogemusmaailma rikastajat ning kujutlus- ja mõttemaailma arendajat;
- 4) õpilane loeb nii proosat, luulet kui ka draamat, tunneb tähtsamaid kirjandusvoole ja -žanre ning eristab kirjandusteksti poeetilisi võtteid ja peamisi kujundeid;
- 5) õpilane mõistab sõnakunsti väljendusvahendite mitmekesisust ning nende erinevusi ja sarnasusi võrreldes teiste kunstiliikidega (teater, film, kunst, muusika);
- 6) õpilane tajub kirjandusteksti mitmeti tõlgendatavust, erinevate kultuurikontekstide tausta teose mõistmisel, näeb kirjanduses inimese ja maailma mõistmise mudelit;
- 7) õpilane kujundab endast teadlikku lugejat, kes kirjanduse toel arendab oma eetilisi ja esteetilisi väärtushinnanguid ning maailmavaadet;
- 8) õpilane analüüsib kriitiliselt erinevaid kirjandusteoseid ja info allikaid, arendab nii suulist kui ka kirjalikku väljendus- ja arutlusoskust ning loovust.

2.2.2. Õppeaine kirjeldus

Kirjandusõpetus on gümnaasiumis üks keskseid kultuuri- ja kunstiaineid, mis aitab kujundada noore inimese esteetilisi ja eetilisi tõekspidamisi, rikastada vaimu ja väljendusoskust, mitmekesistada suhtlust, mõista võõrast kogemust ning mõtestada sügavamalt ühiskonda ja kultuuri. Kirjandusõpetuse ülesanne on tagada kultuuri järjepidevus ning ühiskonna jätkusuutlikkus.

Gümnaasiumi kirjandusõpetus, toetudes põhikooli kirjandustundides omandatule, jätkab teksti- ja lugejakeskset õpet. Erilist tähelepanu pööratakse ilukirjandusteose kui terviku mõistmisele ning tekstide analüüsile ja tõlgendamisele eri vaatepunktidest.

Kuna sõnakunsteos põhineb kujundil, siis on ainesisus rõhutatud kirjanduse kunstilist aspekti, mis hõlmab kirjanduse poeetika tundmist ning kujundlikkuse mõistmist sellemõttelis-tundelises ühtsuses ja mitmetähenduslikkuses.

Diakroonilise, s.o kirjandusloolise käsitluse kõrval on eelistatum sünkrooniline, s.o voolule, suunale, žanrile või teemale keskenduv käsitlus või nende kahe põiming, kus tekstikeskselt analüüsilt liigutakse tekstiväliste taustade, ülevaadete ja seosteni. Võimaluse korral vaadeldakse eesti ja maailmakirjandust võrdlevalt.

Kirjandusõpetus juhindub õppeainesisest lõimingust, kus mitmesugused keelelised, teaduslikud, ajaloolised ja kultuurilised teadmised ning oskused on omavahel täiendussuhtes,

kuid pöörab tähelepanu ka ainetevahelisele lõimingule, aidates paremini aru saada kunstist, muusikast, teatrist, filmist, pärimuskultuurist ning tänapäeva kultuurist laiemaltki. Kultuuriloolise tausta konkretiseerimiseks on vaja kirjanduse kõrval osutada teistelegi õppeainetele: ajaloole, ühiskonna- ja inimeseõpetusele, geograafiale, muusikale, kunstile, filosoofiale jt.

Kirjanduse kohustuslikud kursused nende soovituslikus järjekorras võtavad arvesse õpilase abstraktse mõtlemise võimet, selle arengut ja lugemuse suurenemist. Kursused pakuvad ainesiseseid ja -väliseid lõiminguvõimalusi, nende järgnevus eeldab ja kasutab varem õpitut. Kursuste sees võib õppesisu järjekorda vajaduse korral muuta, lõhkumata seejuures selle sisulist tervikut ja ainelooikat. Kursuse jooksul loetud tervikteoseid seostatakse vastavate teemadega.

Tervikteoste valiku teeb õpetaja, lähtudes kooli ja klassi eripäradest.

Kursuste õppesisus märgitud autorite ning kirjandusteoste valikul on arvestatud eesti ja maailmakirjanduse, klassika ning nüüdiskirjanduse põhjendatud proportsioone. Lugemisvara valikul tuleb lähtuda teoste potentsiaalset üldpädevuste kujundamiseks ja läbivate teemade käsitlemiseks ning žanrilise mitmekesisuse põhimõttest. Õppesisus nimetatud teoste hulgast valib õpetaja lähemaks vaatluseks õpilaste soove ja võimeid arvestades õpitulemustes sätestatud arvu tervikteoseid. Ülejäänud autorite loomingut tutvustatakse kas ülevaatlikult või lühemaid tekstinäiteid analüüsidest ning tõlgendades. Autorite ja nende teoste kordumine erikursuste õppesisus on taotluslik: eesmärk on võimaldada õpetajal kursusi üles ehitada paindlikult.

Eesti keelest erineva emakeelega õpilastel on soovitatav lugeda ja analüüsida üht kirjandusteost tema kodukeelt esindava maa kirjandusest.

Gümnaasiumi kohustuslike kirjanduskursuste roll on õpetada tundma ja kasutama kirjandusmõisteid, eristama kirjandusvoole ja -žanre ning paigutama neid ajastu konteksti, analüüsima ja tõlgendama eri liiki kirjandusteoseid; anda ettekujutus tähtsamate maailma ja eesti kirjanike loomingust ning kirjandusloolisest tähtsusest; avada kirjanduse tähtsus eri ajastute ning mõttevoolude peegeldajana; harjutada lugema ka suuremat vaimset pingutust nõudvaid tekste ning kujundada noorte inimeste kirjanduslikku maitset.

2.2.3. Gümnaasiumi kirjanduse õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) toob näiteid maailmakirjanduse eri voolude ja žanride, teoste ja nende autorite kohta ning seostab neid ajajärgu ja kultuurikontekstiga;
- 2) nimetab eesti kirjanduse peamised arengusuunad, tähtsamad autorid ja teosed, avab oluliste teoste tähenduse eesti kirjanduse taustal ning iseenda kui lugeja vaatepunktist;
- 3) seostab loetut nii võrdlevalt kui ka eristavalt tänapäeva eluolu ja -nähtustega ning iseenda ja üldinimlike probleemidega;
- 4) selgitab peamiste tekstianalüüsiks tarvilike põhimõistete tähendust, analüüsib ilukirjandusteose poetikat, mõistab keelekasutuse eripära ja stiili seoseid teksti sõnumiga;
- 5) analüüsib ja tõlgendab luuletust, iseloomustab selle poetikat (žanr, teema, motiiv, kujund, vorm), kirjeldab meeleolu ja sõnastab sõnumi;
- 6) määrab proosa- või draamateksti teema, sõnastab probleemi ja peamõtte, iseloomustab jutustaja vaatepunkti, tegevusaega ja -kohta, miljööd, süžeed ja tegelasi ning ülesehitust ja keelekasutust;
- 7) kirjeldab teksti põhjal tegelaste välimust, iseloomu ja käitumist, analüüsib nende olemust, omavahelisi suhteid ning funktsioone narratiivis, võrdleb ja vastandab tegelasi, annab nendele hinnanguid, otsib nende käitumisele alternatiivi ning võrdleb iseennast mõne tegelasega;
- 8) arutleb loetud, vaadatud või kuulatud teksti põhjal nii suuliselt kui ka kirjalikult, teemakohaselt ja põhjendatult, tuues näiteid teostest ning avardades teemat küsimuste ja väidetega;
- 9) õpib tundma ennast kui lugejat, jagab oma lugemiskogemust teistega, kujundades seeläbi oma lugemiseelistusi ning väärtushinnanguid;
- 10) võrdleb kirjandusteost ja sellel põhinevat filmi või teatrilavastust ning toob näiteid kirjandus-, filmi- ja teatrikeele erinevuste kohta.

2.2.4. Kirjanduse kursuste õpitulemused ja sisu

Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on tuttav vähemalt kolme kirjaniku loomingulooga, mõistab nende loomingu tähtsust kultuuri- ja kirjandusloos ning iseloomustab autorite stiili;

- 2) analüüsib ja tõlgendab loetud proosateoste sisu- ja vormivõtteid: sõnastab loetud proosateoste teema, probleemi, peamõtte, iseloomustab aegruumi, sündmustikku, kompositsiooni;
- 3) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab vaatepunkti, kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi ja salmilisust, kirjeldab meeleolu ning sõnastab mõtte;
- 4) hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid väärtusi, märkab teostes peituvaid eetilisi ja esteetilisi väärtusi, suhestab oma ja kirjandusteose väärtuste maailma, põhjendab oma kirjanduslikke eelistusi ja lugemiskogemusi;
- 5) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm romaani, kolm novelli ja ühe eesti autori luulekogu.

Kursuse kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine õppesisu:

Kirjanduse olemus ja roll: ilukirjanduse mõiste, ilukirjandus kui sõnakunst, fiktsionaalsus ja aktuaalsus; kirjandusteose ühiskondlik, ajalooline, moraalne, rahvus- ja maailmakultuuriline, keeleline, tundeline väärtus; kirjandus kui inimese siseilma ja välismaailma (looduse ja ühiskonna) kujutaja; kirjandus kui maailma avaja, väljendaja ning uute seoste looja; kirjandus kui eetiliste ja esteetiliste tõekspidamiste kujundaja.

Autorikeskne lähenemine kirjandusele: autori ja teose seosed, elu- ja loominguloolisus, positivism kirjandusuurimises; autori maailmavaade, selle kujunemine konkreetseis ühiskondlikes oludes ja avaldumine tema teostes; autori kuulumine koolkonda või rühmitusse, koht ajastus, traditsioonis, rahvuskirjanduses; kirjandus kui kirjaniku elu ja keskkonna peegeldus; omaelulooline kirjutamine.

Lugejakeskne lähenemine kirjandusele: kirjandusteose ja lugeja suhe, lugejaoskused, tegelik lugeja: tema isiklik elukogemus, põlvkondlik või sotsiaal-kultuuriline kuuluvus; ideaalne ehk mudellugeja; individuaalne ja rühmalugemine; lugemismudelid: mõistmisvõimaluste paljus, eri lahenduste dialoog; tekstisisesed lüngad ja lugeja kujutlusvõime, lugeja ootused, lugemismuljed, lugemisnauding; lemmikraamat, lugeja mõjutamine: stereotüübid, argumentatsioon, arhetüübid, koomika.

Tekstikeskne lähenemine kirjandusele, proosateksti analüüs ja tõlgendamine: sõnakunsteose sisu ja vormivõtted, narratiiv, jutustamine ja kirjandusteose vaatepunkt; tekstuaalne autor, jutustaja, tegelane, nende omavahelised suhted; mina- ja tema-jutustus, sisemonoloog, teadvuse vool; tegelase analüüs: bioloogiline, psühholoogiline, sotsiaalne aspekt; karakter ja tüüp; tegelase suhe iseendaga, teiste tegelastega ning teda ümbritseva maailmaga; lugu ja tekst.

Tekstikeskne lähenemine kirjandusele, luuleteksti analüüs ja tõlgendamine: luule ja lüürika olemus; lüürika kui sisemine enesevaatlus, tunde või mõtte väljendus, mina avamine; lüürilise mina vaatepunkt; lüüriline eneseväljendus ja lüüriline kirjeldus; luule kui värsskõne; luuletuse sisu ja vorm (väljendus); stroof, refrään; luuletus kui vormisidusalt väljendatud mõte; temaatiline ühtsus ja kontrastipõhimõte; luulekeele kujundlikkus, luule musikaalsus: rütm (värsimõõdud) ja riim (alg- ja lõppriim), keeleluule, stilistilised võtted: kõla-, kõne- ja lausekujundid; kõlakujundid: hääliku- ja sõnakordused, helijäljendus, kõlasümboolika; kõnekujuandid: epiteet, võrdlus, metafoor, isikustamine, sümbol, allegooria, metonüümia, hüperbool, oksüümoron; lausekujundid: kordus, mõttekordus, astendus, retooriline küsimus, väljajätt, sõnamäng, siire; piltluule, anagramm; koomiline stiil luules: huumor, ironia, grotesk, sarkasm.

Kirjandus antiigist 19. sajandini

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloostab õppematerjalidele toetudes eri ajastute kirjandust ja kirjandusvoole, nimetades nende ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, teosed ning autorid;
- 2) määrab eesti kirjanduse tekkeaja ning võrdleb selle kujunemist muu Euroopa kirjanduse arenguperioodidega;
- 3) mõistab ning hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 4) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud aineõpetaja valikul vähemalt neli proosa- või draamateost, tundes teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

Kursuse kirjandus antiigist 19. sajandini õppesisu ja aruteluteemad:

Kultuuri mõiste. Maailma loomise müüdid ja muistendid; eri rahvaste loomismüüte. Kirja ja kirjanduse sünn. Vanakreeka müüdid. Antiikkirjandus (Homeros, Sophokles, Vergilius jt).

Kirjanduse põhiliikide ja žanride teke. Piibel kui kirjanduse alustekst.

Keskaja kirjandus (saaga, kangelasepos, rüütliromaan, keskaegne luule ja draama jm).

Renessansikirjandus (Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio, Thomas More, William Shakespeare, Miguel de Cervantes jt).

Barokk-kirjandus (Pedro Calderón).

Klassitsistlik kirjandus (Molière).

Valgustuskirjandus (Daniel Defoe või Jonathan Swift; Voltaire, Johann Wolfgang Goethe jt).

Romantism (Aleksandr Puškin või George Gordon Byron; Victor Hugo või Walter Scott või Prosper Mérimée jt).

Realism ja naturalism (Honoré de Balzac või Gustave Flaubert või Stendhal või Fjodor Dostojevski või Lev Tolstoi või Émile Zola „Therese Raquin“ jt). Estetism (Oscar Wilde).

Romantismijärgne luule, sümbolism (Walt Whitman või Charles Baudelaire või Rainer Maria Rilke või Eino Leino või Rabindranath Tagore jt).

Realistlik draamakirjandus (Anton Tšehhov või Henrik Ibsen või August Strindberg jt).

Eesti kirjanduse lätetel (kroonikad, vaimulik kirjandus, ilmalik kirjandus, juhuluule).

Rahvusliku ilukirjanduse algus (Kristjan Jaak Peterson). Rahvusliku ärkamisaja kirjandus (Friedrich Robert Faehlmann, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Lydia Koidula jt). Realistliku kirjanduse algus (Juhan Liiv, Eduard Vilde).

Teemad arutlemiseks. Kirjandus kui inimkonna ja tema kultuuri peegelpilt. Murrangulised pöörded ühiskonnas, selle kajastused kirjanduses. Kirjanduslikud ajastud, voolud, meetodid, nende ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, autorid ja teosed. Kirjanduse roll ja tähtsus ühiskonnas eri ajastutel ja kultuurides. Eri ajastute kirjanduslikud esteetikad, erinevad elutunnetused ja selle väljendused. Ajaülesed probleemid, laiahaardeline ja mitmekülgne elu- ja inimesekujutus. Muistsete müütide ja rahvapärimeste kandumine kirjandusse. Arhetüüpsed teemad ja motiivid. Arhetüüpsed süžeed ja tegelased. Karakterite individuaalsus ja inimsuhete keerukus. Inimlikud voorused ja pahed, väärtused ja puudused. Tegelaste eetilised sihid, sotsiaalsed ja psühholoogilised probleemid. Inimeste mõtete ja tegude ühiskondlik tingitus. Jumalausu (kristluse) roll ühiskonnas, religioossed tõed ja konfliktid. Inimese orjastamine ja ahistamine, sotsiaalsed normid ja tabud, võimu omavoli. Teise (naise, võõra, veidra) kujutamine.

Võitlus inimese kui isiksuse vabastamise eest, usk elu tähenduslikkusesse. Rahvuskirjandus kui rahvuskultuuri kestmise tagatis. Rahvuslikud väärtused: keel ja kultuur. Minevikutõlgendused ja kujutlused tulevikust. Looduse kujutamine kirjanduses. Loomuliku ja haritud inimese ideaal. Mõistuse ja tunnete tasakaal ja konflikt inimeses. Igavesed väärtused ja idealistlikud unistused. Humaansed ideaalid: vabadus ja armastus. Loomise võlu ja vägi. Andekuse (geniaalsuse) mõistatus. Kirjanduse filosoofiline sügavus. Fantaasia- ja muinasjutumaailmad. Imed, maagia ja üleloomulikkus. Erandlikud ja tavapärased olukorrad, koomika, traagika, dramatism ja tragikoomika. Elu tõepärane ja idealiseeritud kujutamine. Ühiskondlike olude kriitika. Elulaad, kombed ja moraal eri ajastutel ja kultuurides.

Kirjanduse põhiliigid ja –žanrid

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) eristab õppematerjalidele toetudes kirjanduse põhiliike ja žanre, analüüsib teoseid liigi- ja žanritunnuste põhjal;
- 2) analüüsib romaani alaliike ning toob näiteid autorite ja teoste kohta;
- 3) toob esile käsitletud teoste teema, probleemistiku ja ideestiku, analüüsib tegelasi ja nende suhteid, loob seoseid nüüdisajaga ning tsiteerib ja refereerib oma väidete kinnitamiseks teksti;
- 4) nimetab luuleteksti žanri, teema ja põhimotiivid, sõnastab selle mõtte ning analüüsib keele- ja kujundikasutust;
- 5) eristab näitekirjanduse põhižanre ja nende alaliike, arutleb näidendis käsitletud teemade ja probleemide üle ning analüüsib tegelaste suhteid;
- 6) selgitab ja kasutab praktikas peamisi tekstianalüüsis vajalikke mõisteid ja kujundeid ning analüüsib ilukirjanduslikku keelt ja stiili;
- 7) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost ning ühe eesti autori luuletuskogu.

Kursuse kirjanduse põhiliigid ja –žanrid õppesisu:

Ilukirjanduse põhiliigid ja žanri mõiste: ilukirjanduse põhiliigid, lüüriliste, eepiliste ja dramaatiliste tekstide olemus; žanri mõiste, kirjandusvoolu ja -žanri stiil, kirjandusteose stiil kui mõtte ühtsus ja väljendusvahendite korrastatus.

Eepika: eepos, romaan, novell, jutustus, miniatuur; romaani sünd ja muutused, romantiline romaan: Emily Jane Brontë „Vihurimäe” või Selma Lagerlöf „Gösta Berlingi saaga” või Prosper Mérimée, „Carmen” või George Sand „Väike Fadette”; realistlik romaan: Honoré de Balzac „Isa Goriot” või Fjodor Dostojevski „Kuritöö ja karistus” või Gustave Flaubert „Madame Bovary” või Stendhal „Punane ja must” või Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus”; romaani alaliigid, kujunemisromaan: Jack London „Martin Eden” või August Gailit „Ekke Moor”; ajalooline romaan: Jaan Kross „Keisri hull” või „Paigallend” või Mats Traat „Tants aurukatla ümber”; psühholoogiline romaan: Virginia Woolf „Tuletorni juurde” või Eduard Vilde „Mäeküla piimamees” või Gert Helbemäe „Ohvrilaev”; maagilis-realistlik romaan: Gabriel García Márquez „Sada aastat üksildust” või Toni Morrison „Armas” või Daniel Kehlmann „Maailma mõõtmine”; armastusromaan: Knut Hamsun „Victoria” või Boris Vian „Päevade vaht” või Doris Lessing „Viies laps” või Mats Traat „Inger”; modernistlik

romaan: Franz Kafka „Metamorfoos” või Karl Ristikivi „Hingede öö” või Mati Unt „Sügisball”; postmodernistlik romaan: Margaret Atwood „Teenijanna lugu” või John Fowles „Maag” või Kurt Vonnegut „Tapamaja, korpus viis” või Mati Unt „Doonori meelespea” või Wimberg „Lipamäe”; novell (Giovanni Boccaccio või Edgar Allan Poe või William Faulkner või Thomas Mann või Jorge Luis Borges; Jaan Oks või Friedebert Tuglas või Arvo Valton või Ervin Õunapuu); miniatuur (Friedebert Tuglas või Anton Hansen Tammsaare jt); elulookirjandus, memuaarid (Oskar Luts või Voldemar Panso jt).

Lüürika ja lüroepika: ballaad, epigramm, haiku, ood, piltluule, poem, sonett, valm. Salmidega ja salmideta luule; vabavärss. Sonett: Francesco Petrarca, William Shakespeare, Marie Under, Henrik Visnapuu, Bernard Kangro jt; modernistlik luule: Betti Alver, Heiti Talvik jt. Vabavärss: Jaan Kross, Artur Alliksaar, Jaan Kaplinski, Paul-Eerik Rummo jt; laululine luule: Viivi Luik, Hando Runnel, Juhan Viiding jt.

Dramaatika: tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia; draama alaliigid: karakterdraama, psühholoogiline draama, olmedraama, ideedraama, ajalooline draama; tragöödia: William Shakespeare „Hamlet” või Anton Hansen Tammsaare „Juudit”; komöödia: Molière „Tartuffe” või Andrus Kivirähk „Voldemar”; draama: Johann Wolfgang Goethe „Faust” (I osa) või Henrik Ibsen „Nukumaja” või „Metspart” või Bernard-Marie Koltès „Roberto Zucco”.

20. sajandi kirjandus

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) iseloostab õppematerjalidele toetudes eri ajastute kirjandust, tähtsamaid voole ja žanre, autoreid ja nende teoseid;
- 2) nimetab eesti kirjanduse tähtsamaid perioode, kirjanduslikke rühmitusi, olulisemaid
- 3) autoreid ja nende teoseid;
- 4) seostab eesti kirjanduslugu Euroopa kirjanduse perioodide, voolude ja suundadega,
- 5) võrdleb poeetikaanalüüsile tuginedes kahte vabalt valitud kirjandusteost, tuues esile ühiseid ja eriomaseid jooni;
- 6) mõistab ning hindab kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 7) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

Kursuse 20. sajandi kirjandus õppesisu:

20. sajandi maailmakirjanduse voolud ja suunad: modernistlik luule. Sümbolism (Aleksandr Blok). Futurism (Vladimir Majakovski). Imažism (Thomas Stearns Eliot). Sürrrealism

(Federico García Lorca). Akmeism (Anna Ahmatova); modernistlik proosa (James Joyce või Franz Kafka või Marcel Proust või Knut Hamsun või Herman Hesse või Virginia Woolf või William Faulkner või Mihhail Bulgakov või Vladimir Nabokov või Kurt Vonnegut või Jerome David Salinger või Mika Waltari jt); „Kadunud põlvkond” (Ernest Hemingway või Erich Maria Remarque või F. Scott Fitzgerald); eksistentsialism (Jean-Paul Sartre või Albert Camus); modernistlik draama (Maurice Maeterlinck või Luigi Pirandello või Bertolt Brecht või Samuel Beckett või Eugène Ionesco või Tennessee Williams või Edward Albee jt); maagiline realism, postmodernism (Jorge Luis Borges või Gabriel García Márquez või Milan Kundera või Umberto Eco või Günter Grass jt).

20. sajandi eesti luule: Noor-Eesti rühmituse euroopaliku kultuuri taotlus ja luuleuuendus; uusromantism, Gustav Suitsu sotsiaalne kujundlikkus, Ernst Enno sümbolistlikkus või Villem Ridala impressionistlikkus; Siuru rühmituse meelelisus, Tarapita ekspressionistlikkus, Marie Underi luuletemaatika arengusuundi, Henrik Visnapuu armu- ja isamaalüürika, Arbujate põhihoiakuid, Betti Alveri mõtte- ja väljendusselgus, Heiti Talviku nägemuslikkus; pagulasluule tähtsamad autorid ja põhiteemad, Kalju Lepiku rahvuslikkus või Bernard Kangro mütopoesia, Ilmar Laabani või Andres Ehini sürrealism, stalinistlik luule, sulaaja luule; modernism 1960.–1970. aastate luules, Ain Kaalepi vormikultuur, Artur Alliksaare või Juhan Viidingu keelemängud; kassetipõlvkond: illusioonid ja tegelikkus, Paul-Eerik Rummo valu ja tõetaotlus, Jaan Kaplinski harmooniaotsingud, Hando Runneli rahvuslikkus, Viivi Luige uussümbolism, luule poliitiline alltekst, Doris Kareva või Indrek Hirve armastusluule.

20. sajandi eesti proosa: Friedebert Tuglase uussümbolistlik novell või Jaan Oksa ekspressiivne novell või Peet Vallaku uusrealistlik novell, August Gailiti uusromantiline romaan, Anton Hansen Tammsaare romaanid, pagulasproosa tähtsamad autorid ja teosed, žanrid ja põhiteemad: Gert Helbemäe või Ain Kalmus või Bernard Kangro või Albert Kivikas või August Mälk või Karl Ristikivi või Ilmar Talve või Valev Uibopuu või Arved Viirlaid või Helga Nõu jt; 1960.–1980. aastate proosa muutused, Mats Traadi talupojaromaanid, Jaan Krossi ajaloolised ja eluloolised romaanid; proosa uuenduslikkus: sisemonoloog, eksistentsiaalsus, võõrandumine, grotesk; Mati Unt või Arvo Valton, 1970.–1980. aastate uus põlvkond, Mihkel Muti irooniline romaan; olmerealism.

20. sajandi eesti draama: Eduard Vilde näidendid või August Kitzbergi draamad või Oskar Lutsu külakomöödia, Anton Hansen Tammsaare psühholoogilised draamad, Juhan Smuuli žanrileidlikkus; 1960.–1970. aastate teatriuuendus; väärtuste kriis Enn Vetemaa näidendites,

1980. aastate vastupanuhiakud, ajaloopöörised, rahvas, mälu ja identiteet Jaan Kruusvalli või Madis Kõivu näidendites.

Arutlusteemasid: Kirjandus kui armastus. Kirjandus kui inimkonna ja tema kultuuri peegelpilt. Murrangulised pöörded ühiskonnas, nende kajastused kirjanduses. Kirjanduslikud voolud ja suunad, nende ajapiirid, sisu- ja vormitunnused, tähtsamad žanrid, autorid ja teosed. Kirjanduse peavoolud ja marginaalsused. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Kirjanduse kui kunsti iseväärtuse rõhutamine. Teksti ja tegelikkuse suhte muutumine. Elutõde ja kunstitõde. Kirjanduslikud sisu- ja vormieksperimendid, vastuhakk traditsioonidele. Kirjandus kui mõtte ja vormi avangard. Huvi müstilise, ilusa ja erakordse vastu. Kirjanduse aines: elamused, kogemused, aimdused, unenäod. Muistsete müütide ja rahvapärimeste kandumine kirjandusse. Nüüdisaegsed müüdid. Folkloorne pärand autoriloomingus. Filosoofia ja kirjanduse läbipõimutus. Sügavus ja pinnapealsus kirjanduses. Tegevus ja sisekaemus, aktiivsus ja passiivsus kirjanduses. Vaba ja reeglistatud kirjandus. Kirjandus ja tsensuur. Loomisprotsessi ja inimese sisemaailma kujutamine. Küsimus olemise mõttest ja tähtsusest. Kirjanduse tunnetuslik väärtus. Kirjandus olemise kehtestajana, maailma muutja ja rikastajana. Kirjandus ja ühiskondlik-poliitilised vastuolud. Inimpsüühika kujutamine, eksistentsi piirid. Erandlikud ja tavapärased olukorrad; koomika, traagika, dramatism ja tragikoomika. Inimese suhe loodusega. Naine mehekeskses ühiskonnas. Kirjandus ja vähemused. Mineviku ja kaasaja probleemide põimimine. Põlvkondlikud püüdlused ja ideaalid. Rahvuslik identiteet ja globaliseeruv maailm. Keele ja stiili ilu. Uued vormid ja väljendusvahendid, kujundid ja sõnad. Kirjandus kui mäng. Kirjandus kui provokatsioon. Kirjaniku positsioon ja vastutus ühiskonnas. Autori koht ajastus, rühmituses, traditsioonis ja rahvuskirjanduses. Kirjaniku ja lugeja vahekorra muutumine. Teksti ja lugeja vahekorra muutumine. Kirjandus kui piiride avardamine. Kirjandus teise kogemuse vahendajana. Euroopa kirjandus eetiliste ja humanistlike väärtuste ja hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ja võrdlusi. Eesti kirjandus maailmas jne.

Uuem kirjandus

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) nimetab tähtsamaid uuema eesti kirjanduse autoreid ja nende teoseid, tunneb nüüdiskirjanduse peamisi arengusuundi.

- 2) analüüsib ning tõlgendab loetud kirjandusteoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teose teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, tegelaste suhteid, olustikku ja sündmustikku, kirjeldab sõnavaliku eripära ning stiili seoseid teksti sõnumiga;
- 3) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi, salmilisust või vabavärsilisust, kirjeldab meeoleolu ning sõnastab mõtte;
- 4) arutleb loetud uudisteoste üle, kujundab oma arvamuse ja loob seoseid varem loetuga;
- 5) seostab loetut tänapäeva eluolu ja -nähtustega, iseenda, ühiskonna ning üldinimlike probleemide ja väärtustega;
- 6) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, ühe luuletuskogu ning ühe värskelt ilmunud uudisteose, on käinud vähemalt korra teatris mõnd uuslavastust vaatamas ja / või kohtunud kirjanikuga.

Kursuse õppesisu:

Kirjandus ja ühiskond: 1980. aastad Eesti ühiskonnas ja kirjanduses, murdepunktid Eesti lähiajaloo, vabadusvõitlus ja sõnavabadus; kirjanikud vabadusvõitluse kandjatena (Lennart Meri, Arvo Valton, Hando Runnel jt); pagulaskirjanduse avastamine Eestis, valgete laikude kõrvaldamine, ilmumata teoste avaldamine (Paul-Eerik Rummo, Uku Masing, Madis Kõiv jt); 1990. aastate alguse murrangulised muutused ühiskonnas ja kirjanduses; kirjanduse roll tänapäeva ühiskonnas.

Eesti nüüdisluule: murranguaastate sõnavabadus, luule sisulised, vormilised ja keelelised muutused; „Põrandaalune” ja punkluule: Priidu Beier, Merca, Liisi Ojamaa, Villu Tamme, Tõnu Trubetsky; etnofuturism: Kauksi Ülle, Jan Rahman jt; provokatiivne keeleluule: Karl Martin Sinijärv, Kivisildnik, Contra; intertekstuaalne luule: Hasso Krull, Kalju Kruusa, Aare Pily; lauldav luule: Ott Arder, Peep Ilmet, Leelo Tungal, Jaan Tätte, Aapo Ilves; sotsiaalne vabavärss: Toomas Liiv, Kalev Keskküla, Asko Künnap, Jürgen Rooste jt; 21. sajandi luule otsingud: Kristiina Ehin, Maarja Kangro, Igor Kotjuh, François Serpent (fs), Triin Soomets, Elo Viiding, Tõnu Õnnepalu jt.

Eesti nüüdisproosa: uuema proosakirjanduse algus: Viivi Luik „Seitsmes rahukevad” või „Ajaloos ilu”; muutunud teemad ja vaatepunktid: Mati Unt „Õös on asju” või Peeter Sauter „Indigo” või Jaan Undusk „Kuum”; Eneseotsingud ja moodsa tsivilisatsiooni hällbed: Emil Tode (Tõnu Õnnepalu) „Piiririik” või Ene Mihkelson „Katkuhaud” või Nikolai Baturin

„Sõnajalg kivis”; eestlaste paroodia ja eneseiroonia: Andrus Kivirähk „Rehepapp” või Mihkel Mutk „Rahvusvaheline mees” või Kaur Kender „Yuppiejumal”; uusim lühiproosa: Tuglase novelliauhinna laureaadid; Jüri Ehilvest „Hobune eikusagilt”, Mehis Heinsaar „Vanameeste näppaja”, Ervin Õunapuu „Eesti gootika”; Jan Kaus või Eeva Park või Tarmo Teder jt; uusim romaan: Tiit Aleksejev või Indrek Hargla või Rein Raud või Mari Saat jt; võimalike maailmade kujutamine: Matt Barker või Indrek Hargla või Armin Kõomägi või Urmas Vadi jt. Memuaarid ja päevikud: Jaan Kaplinski või Tõnu Õnnepalu; kirjanike veebipäevikud.

Eesti nüüdisdraama: uued teemad ja vaatepunktid näitekirjanduses, filosoofiline draama: Madis Kõiv; elulooline tragikomöödia: Mart Kivastik või Andrus Kivirähk; inimsuhete psühholoogia: Jaan Tätte; kirjanduslooline draama: Loone Ots või Jaan Undusk, grotesk ja absurdikomöödia: Urmas Lennuk või Urmas Vadi, uusim näitekirjandus.

Kirjanduselu ja kirjanduse institutsioonid: Eesti Kirjanike Liit, Eesti Kirjanduse Selts, Eesti Kirjandusmuuseum, kirjanike muuseumid; kirjandusväljaanded, kirjanduspreemiad, Nobeli kirjanduspreemia, kirjanduskriitika, kirjanduse tõlkimine, küberkirjandus, kultus- ja hittkirjandus.

Arutlusteemasid. Kirjanduse mitmekesisustumine ja uuenemine. Ideoloogiad, moraal ja esteetika ümberhinnangutekeerises. Uuem kirjandus ja klassikaline ilumõiste. Kirjandus ja ühiskonna valupunktid. Nüüdiskirjandus ja ajalugu. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Kirjanduse rahvuslikkus ja rahvusülesus. Kirjanduse uued väljendusvahendid. Kirjandus kui ühiskondlik või keeleline provokatsioon. Kirjandus ja postmodernism. Kirjandus ja elektrooniline meedia. Kirjandus ja meelelahutus. Kirjandus kui otsing ja mäng. Reaalsuse ja fantastika põimumine, astumine tundmatusse maailma. Inimese ja maailma suhte kajastusi. Kirjandus kui piiride avardamine. Kirjandus teise kogemuse vahendajana. Euroopa kirjandus eetiliste ja humanistlike väärtuste ja hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ja võrdlusi. Eesti kirjandus maailmas.

Kirjandus ja ühiskond

Kursuse eesmärk on asetada kirjandusteosed konkreetsemasse ühiskondlikku, sealhulgas poliitilisse ja mõttevoolulisse konteksti: keskmis on kõik see, mis kirjandust ümbritseb ja inspireerib. Kirjandusteost vaadeldakse ühiskonnaolude taustal, kus tähtsat rolli mängivad ajastu olulisemad ideed ja suundumused, mis tingivad kirjandusteoste temaatika ning vormi. Kursus võimaldab arutleda kirjanduskaanoni ja bestsellerite problemaatika üle ning käsitleda suurele lugejaskonnale ahvatlevaid teoseid (menu- ja hittkirjandust).

Et avardada pilti sõnakunsti võimalustest, tutvustab kursus mõningaid 20. sajandi mõttevoole, millel on oluline roll kirjandusruumi kujundamisel ja mis on mõjutanud nii kirjandusteoste sisu, väljendust kui ka vastuvõttu. Sissevaade võimaldab esitada valitud tekstide näitanalüüse, samuti mõnest mõttevoolust ajendatud tõlgendusvõimaluse lihtsamat rakendamist. Ilukirjandustekstide kõrval tuleb kursuse jooksul lugeda ka õppeteemadega seostuvat esseistikat ning teha võimaluse korral kirjanduslikku uurimistööd.

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) Selgitab kirjanduse ja ühiskonna omavahelisi suhteid, nimetades kirjandusteose sündi ja vastuvõttu mõjutavaid tegureid;
- 2) Määrab vähemalt kahe kursuses käsitletud autori ja nende teoste koht ajastus, rühmituses või rahvuskirjanduses;
- 3) Toob loetud teksti(katkendi)le tuginedes näiteid ühiskonnaolude ja inimese kujutamise kohta, arutleb selle teema ja probleemide ning eetiliste ja esteetiliste väärtuste üle;
- 4) Analüüsib kirjandusteost ühest 20. sajandi mõttevoolust lähtudes ning leiab tekstist vastava vaatepunkti kajastusi nii teemade, probleemide kui ka ideede tasandil;
- 5) On lugenud kirjandus- ja kultuuriloolist esseistikat, kirjutab ilukirjandusteose põhjal essee;
- 6) On läbi lugenud vähemalt kolm terviklikku proosa- või draamateost ning ühe eesti autori luuletuskogu ja analüüsinud neid.

Kursuse õppesisu

Kirjandus ja ühiskond.

Kirjanduse ja ühiskonna omavahelised suhted. Kirjandus kui ühiskonna kajastaja ning peegeldaja. Kirjandusteksti eripära kui ühiskondlike olude peegeldus. Kirjanduse sidumine autori elulooga, selle asetamine ühiskondlik-poliitilistesse raamidesse. Kirjandusteose sündi mõjutavad tegurid. Kirjandusteos kui autori individuaalsuse ja maailmavaate, koolkondliku või rühmitusliku kuuluvuse väljendaja. Kirjandusteose koht ajastus, rühmituses, traditsioonis ja rahvuskirjanduses. Lugeja maitse ning valikud. Kirjanduskaanon. Menu- ja hittkirjandus.

Kirjandus ja poliitika

Poliitika kirjanduse iseloomu ja teemade määrajana. Kirjandus ideoloogia levitamise teenistuses. Sotsialismiajastu kirjandus, nn sotsialistlik realism. Isikukultuslik kirjandus. Autori positsioon ühiskonnas: võimule vastandujad, võimu toetajad, vaikijad. Keelatud

autorid: pagulaskirjanikud (Bernard Kangro, Kalju Lepik jt), tõrjutud autorid (Betti Alver, Uku Masing, Artur Alliksaar jt), dissidendid (Aleksandr Solženitsõn, Johnny B. jt). Ideoloogiline tsensuur: keelatud raamatud ja käsikirjad (Albert Kivikas „Nimed marmortahvlil“, Paul-Eerik Rummo „Saatja aadress“ jt). Keelatud teemad: rahvuslus (Hando Runneli luule jt), okupatsioon ja küüditamine (Valev Uibopuu „Keegi ei kuule meid“, Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“ jt), metsavendlus (Ene Mihkelson „Katkuhaud“ jt), religioon (Ain Kalmus „Juudas“, Uku Masingu luule jt) jne. Kirjandusteoste varjatud sõnumid. Poliitilise situatsiooni kujutamine ja selle mõju inimesele (Joseph Brodsky luule; Mihhail Bulgakov „Koera süda“ või Günter Grass „Plekktrumm“ või Imre Kertész „Saatusetus“ või Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“ või Boris Pasternak „Doktor Živago“ või Viktor Pelevin „Omon Ra“ või David Michell „Pilveatlas“ või Bernhard Schlink „Ettelugeja“ jt). „Kadunud põlvkond“, sõjaromaan (Francis Scott Fitzgerald või Ernest Hemingway või Erich Maria Remarque või Arved Viirlaid „Ristideta hauad“). Düstoopia (Aldous Huxley „Hea uus ilm“ või George Orwell „1984“ jt). Baltisaksa kultuuri ja kirjanduse kajastusi (Edzard Schaper „Maailma lõpp Hiiumaal“ või Camilla von Stackelberg „Tuulde lennanud lehed“).

Kirjandus ja mõttevoolud

(Süva)psühholoogiline kujutamisaad kirjanduses (Margaret Atwood või William Faulkner jt). Eksistentsialismifilosoofia kirjanduses (Albert Camus või Jean-Paul Sartre). Idamaiste usundite vastukajad läänemaises kirjanduses: zen-budismi ja taoismi mõjud (Hermann Hesse „Siddhartha“ või Jerome David Salinger „Franny ja Zooey“ või Jaan Kaplinski luule jt). Naisvaatepunkt kirjanduses (Elfriede Jelinek või Doris Lessing jt). Postkolonialistlik vaatepunkt kirjanduses (Hanif Kureishi või Arundhati Roy või Salman Rushdie jt). New age'i eluviisi kajastusi ilukirjanduses (Carlos Castañeda „Teekond Ixtlani“ jt).

Esseistika ja arvustus

Essee olemus. Kirjandus- ja kultuurilooline essee. Teema ja kirjutamisviisi valik. Esseemeistrid (Umberto Eco, Stefan Zweig, Jaan Kaplinski, Viivi Luik, Lennart Meri, Hando Runnel jt). Raamatusarjad: „Eesti mõttelugu“, „Avatud Eesti raamat“ jt. Esseekogumikud: „Eesti mütoloogiad“, „Uued mütoloogiad“ jt. Kirjanduse uurimise võimalused ja probleemid. Kirjandusteaduse ja -kriitika mõiste ning uurimisobjekt. Kirjandusteose arvustus. Teose sisu- ning keele- ja stiilikeskne arvustus.

Mõisted

Düstoopia, eksistentsialism, essee, kirjanduskriitika, kirjandusteadus, menukirjandus, naisvaatepunkt, new age, postkolonialism, psühhoanalüüs, sotsialistlik realism, sõjaromaan, zen-budism, taoism, tsensuur, utoopia.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb vähemalt kolm pikemat proosa- või draamateost ning ühe luuletuskogu kursuse õppesisus nimetatud autoritelt.